

անկանգնելի գլորումին մէջ գտնել կ'ուզեն իրենց նսին բարձրացումն ու փառաւորումը. սիրտեր, որոնք ոսպնաթանի մը փոխարէն կը ծախեն իրենց անդրանկութիւնը — ճշմարիտ մեծութիւնը. վերջապէս՝ սիրտեր, որոնք վաճառուած գերիններն են աշխարհի, երբ Աստուծոյ Թագաւորութեան բերութիւնն ու զայն ընդունին իրենց մէջ, ի՞նչ մեծ շնորհք պիտի թագաւորէ աշխարհի վրայ, ի՞նչ մեծ երանութիւն՝ հոգիներու մէջ։ Այն ատեն, կեանքը որ չարիք մըն է շատ մը անյոյս յոռետեսներու աչքին, պիտի վերստանայ իր ճշմարիտ նշանակութիւնը և պիտի ըլլայ Աստուծոյ փառքին ու անուան սրբութեան համար շնորհուած անփոխարինելի բարիք մը։ Հարստութիւնը, որ մարդոց չար բաղձանքները գոհացնելու անարդ գործիք մը կ'ըլլայ, պիտի ըլլայ խեղճերը և վշտացեալները սփոփելու և աւոքելու միջոց մը։ Դիտութիւնը, որ շատ մը եսապաշտ ու կարճատես գիտուններու գտնկին մէջ գրգիռ կ'ըլլայ անաստուածութեան ու փաստը կոյր զիպուածին, պիտի ըլլայ առ Աստուած բարձրացնող սանդուղ մը՝ ուրկէ ամենատկար միտքերն անգամ պիտի կրնան վերելակել տեսնելու համար երկինքի հրաշալիքները։ Աստուծոյ Թագաւորութիւնը սիրտերու մէջ . . . Շնորհաց Թագաւորութիւնը աշխարհի վրայ . . . ո՛հ, երբ պիտի ըլլայ այդ. ե՞րբ պիտի պսակուի հաւատացեալ հոգիներու այդ բուն բաղձանքը. ե՞րբ պիտի ի գլուխ ելնէ այս նոր երուսաղէմի անձեռագործ շինուածքը։ Ուրեմն, երբ կ'աղօթենք «Եկեսցէ արքայութիւն քո» գիտնանք թէ այս մեծ Շնորհքին համար է որ կ'աղօթենք։

(3) — Այս Թագաւորութիւնը ո՛չ միայն հոգեւորապէս, սիրտերու մէջ Շնորհաց Թագաւորութիւնով պիտի գայ, հապա պիտի գայ նաև տեսանելի կերպով։ Դանիէլի հինգերորդ Թագաւորութիւնը կը բացատրէ այս ապագայ Թագաւորութիւնը. «Եւ յաւուրս Թագաւորացն այնոցիկ յարուսցէ Աստուած երկնից Թագաւորութիւն որ յաւիտեանս ոչ եղձանիցի, և Թագաւորութիւն նորա ազգի այլում ոչ մնացէ. մանրեսցէ և հոսեսցէ զամենայն Թագաւորութիւնս, և ինքն կայցէ յաւիտեանս» (Դան. Բ. 44)։ Դարձեալ, «Եւ Թագաւորութիւն և իշխանութիւն և մեծութիւն

Ա Մ Ո Վ Ս

Ամովսի կեանքը. — Այսպէս էր հանրութեան վիճակը հիւսիսային Իսրայէլի մէջ երբ Ամովս կոչուեցաւ իր առաքելութեան։ Կը բնակէր Թէքայի մէջ, որ շուրջ 12 մղոն հարաւ կը գտնուի Երուսաղէմէն։ Ծնունդով կամ ուսմամբ մարգարէ մը չէր, այլ հովիւ մը և մշակ ժանտաթղենիներու։ Հաւանաբար ինք մասամբ տէրն էր հօտին և ծառերուն։ Իր հարուստ մը չըլլալը ի յայտ կուգայ սա պարագայով, որ ինք կ'առաջնորդէր հօտը և կը խնամէր ծառերը. էր հասարակ անհատ մը եղիսէի նման որ կ'աշխատէր իր ագարակին մէջ խոնարհ գիրքով մը։ Բնութեան ֆէնօմենայի կարեւորութիւնը, խորապէս թողած է իր ազգեցութիւնը իր գրուածներու վրայ

Թագաւորաց՝ որ ի ներքոյ ամենայն երկնից՝ տուաւ սրբոց Բարձրելոյն. և արքայութիւն նորա արքայութիւն յաւիտեանական, և ամենայն իշխանութիւնք նմա ծառայեսցեն, և հնազանդեսցեն» (Դան. 7, 24)։ Այս Թագաւորութեան մէջ Տէրը երկինքէն պիտի բերէ իր երկնաւոր հրեշտակները և պիտի իշխէ փառքով ու մեծութեամբ. հետեւաբար, այս տեսանելի Թագաւորութեան կրնանք ըսել նաև Փառաց Թագաւորութիւնը։ Այս Թագաւորութեան կ'ականարկէր խաչին աւաղակը, Քրիստոսի փրկագործութեան նախախայրիքը, հոգեցունց հառաչանքով մը աղաղակելով, «Յիշեալիս, Տէր, յորժամ զաս արքայութեամբ քով»։ Այս պիտի ըլլայ նաև Առաջին Յարութիւնը (Յայտ. Ի.), որուն մէջ բաժին ունեցողներուն վրայ «Երկրորդ մահը» իշխանութիւն պիտի չունենայ, այլ անոնք պիտի ըլլան Աստուծոյ և Քրիստոսի քահանաները, և Անոր հետ պիտի Թագաւորեն հազար տարի։ Այս Թագաւորութեան մէջ Փրկիչը պիտի ըլլայ «Թագաւոր Թագաւորաց և Տէր տէրանց»։

ԳՐ. ՍՐԿ. Հ. ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆ

(Շարունակելի՛ 9)

(Դ¹³, Ե⁸, Թ⁵⁻⁶)։ Հասկերով լեցուն սայլը (Բ¹³), առիւծը որ կը մոնչէ իր որսին վրայ (Դ⁴), իր որսին մնացորդները որոնք առիւծին բերնէն հովիւի կողմէ ազատուած էին (Դ¹²), արջը աւելի ահազդու հովիւին քան առիւծը (Ե¹⁹), թռչուններու համար լարած թակարդները (Դ⁵), հերկը (Զ¹²), հունձքը (Թ⁹), ամառնային պտուղներու զամբիւղը (Ը¹), կուտան իրեն պատկերներ, որոնք ամենակատարեալ և բնական ձեւով կը գործածէ այնպիսի ճշգրտութեամբ, որը կ'ըսպասուի այլ մարդէ մը, հովիւի կոչումով։

Իր առաքելութիւնը դէպի Բեթ-էլ. — Երկնային կոչին ընդառաջելով, Ամովս ձգեց հօտը, նախիրը և սիքամօրի պուրակները Թէքայի մէջ, ու ճամբայ ելաւ գէպի Բէթ-էլ։ Հօն, արքայական պալատին և դարբնի (sanctuary) շուքին ներքեւ, տուաւ հանրութեան իր պատգամը։ Թէ գրքին որքանը այսպէս բերանացի տրուեցաւ, չենք գիտեր, սակայն անկասկած, Իսրայէլի դէմ իր մարգարէութեան նիւթը, որ կը պարփակէ աւելի մեծ մասը՝ խօսուած է։ Իր մարգարէութիւնը հասաւ գագաթնակէտին, երբ գուշակեց Իսրայէլի սրբավայրերու կործանումը և Յերոբոամի տան անկումը և ժողովուրդի գերութիւնը։ Բէթ-էլի քահանան Ամազիա, արգելք հանդիսացաւ և լուր զրկեց Յերոբոամի ամբաստանելով զԱմովս։ Ամազիա բացայայտօրէն չի համարձակեցաւ խիստ միջոցներու զիմել Մարգարէի սուրբ անձին դէմ առանց թագաւորի գիտակցութեան։ Բայց ան ևս լուռ մնաց, Ամովսի դէմ եղած ամբաստանութեանց, և միայն թելադրեց որ քաշուի իր անձնական տունը և հօն մարգարէանայ։ Ամովս պաշտպանեց իր արարքը, ըսելով թէ խօսքերը իր կողմէ ընթացք առնող բաներ չէին, այլ տրուած երկնային իշխանութենէ մը, որու չէր կրնար զիմացել։

Թէ և Ամազիա կրնար մարգարէն լռեցընել, սակայն ան ինքզինք սահմանեց անոր բառերու լրումը փորձարկելու։

Ամովսի Դիրքը. — Հաւանական կը նշկատուի, որ Ամովս Թեկուայի իր տունը վերադառնալով մարգարէութիւնները գրի առաւ։ Դիրքը բացօթեութիւն մը կը կրէ, թէ աւելի կանոնաւոր և դասաւորուած է, քան այն ինչ որ խօսուած մարգարէութիւնները կը նկարագրուին։ Մասնաւորաբար չըջական ազգերու և Յուդայի դէմ մարգարէութիւնները, որով կը բացուի Դիրքը, հազիւ թէ խօսուեցան Բէթ-էլի մէջ։ Բնաւ կասկածելու պատճառ մը չունինք, թէ ուրիշի մը կողմէ գրի առնուած է, և գրքի աւարտումը էն քիչ երկու տարի տեւած պիտի ըլլայ։

Ազգերու դէմ եղած մարգարէութիւնները. — Ազգերու դէմ եղած մարգարէութեանց շարքը որոնք Գրքին նախաբանը կը կազմեն, յատկանշական են թէ իրենց ներկայացուցած Եհովայի համայնական իշխանութեան տեսակէտին և թէ անհաւատներու բարոյական պարտականութեանց ենթադրածներուն։ Միւս մարգարէներու մէջ ևս Եհովան ներկայացուած է իրրեւ աշխարհի ամենագեղարարին կառավարիչը։ Ան Իսրայէլի Աստուածն է մասնաւոր նշանակութեամբ, որովհետեւ ան ընտրած է Իսրայէլը աշխարհի բոլոր ազգերու մէջէն՝ ըլլալու Իր ժողովուրդը։ Բայց Ան՝ որ աշխարհի միահեծան ստեղծագործն է, կը հրամայէ ազգերու գաղթին եւ կը հոգայ անոնց հանգիստը։ «Ոչ ապաքէն իրրեւ զորդիս Եհովայացուց էք դուք ինձ, որդիք Իսրայէլի . . . ո՞չ զԻսրայէլ հանի յերկրէն Եգիպտացուց, և զայլազգիս՝ ի Գամրաց, և զԱսորիս՝ ի Բոթորայ»։ Ունի ան իրաւունքը և զօրութիւնը պատժելու զանոնք, իրենց մեղքերուն համար։ Մասամբ չի կայ կասկած Իսրայէլի դէմ եղած թշնամութեան թէ անոնք զատապարտուած են։ Բայց մասնաւորաբար ատիկա իրենց անմարդկային ըլլալն է, որ զեղծելով բնական կրօնապաշտական օրէնքները, որոնք գրոշմուած են խղճմտանքին վրայ, որու միջոցաւ մարդուն դէպի ուրիշի մը, և ազգի մը դէպի ուրիշ ազգի մը կապակցութիւնը, պէտք է որ իշխուի։ Մեղքին կշիռը կը կայանայ իր նկարագրին մէջ, և ոչ թէ այն իրողութեան՝ որ ինք գործած է Եհովայի ժողովուրդին դէմ։ Այսպէս, Սուրիա դատապարտուած է իր Կիլիստի դէմ ունեցած պատերազմական բարբարոս աւերումներուն համար, Բղատացիները գերութեանը համար, Տիւրոս նման յանցանքի մը համար ու նաեւ եղբայրական դաշնագրի Հերուսի, Դաւիթի ու Սողոմոնի միջև

կնքուած։ Ամօնը պատերազմի մէջ ունեցած վայրագ անգթութեանց համար, Մովսէսը — ամենայնպէս չափանքի աշտ բոլորէն — ազգաց վերաւորանքի մը համար որ պատժեց մեռելներու հանդէպ յարգանքի բնական կանոնները։ Վերոյիշեալ ազգերու դէմ եղած դատակնիքը ցոյց կուտայ, թէ նոյնիսկ հեթանոսները ճշմարիտին ճանաչումը ունէին որ կը կրէր իր հետ որոշ բարոյական պատասխանատուութեան աստիճան մը։ Մարդկային բնական օրէնքներու դրժումը որոնք զրուած են իրենց սրտերուն մէջ, կը պահանջէ պատիժ։ Անոնք կարող են բարոյական դատաւարներ ընելու։ Նոյնիսկ Բղշտացիները և Եգիպտացիները կը կանչուին իբրև վկաններ այն սխալներուն՝ որոնք կը գործուին Սամարիոյ մէջ։

Հրեաստան եւ Իսրայէլ. — Հրէաստանի և Իսրայէլի պարագային հակառակն է։ Հրէաստանի կ'ամբաստանուի չյարգած ըլլալով երկնային յայտնութիւնը որ իրենց եղաւ « . . . փոխանակ զի մերժեցին զօրէնս Տեառն և զհրամանս նորա ոչ պահեցին, և մոլորեցուցին զնոսա անստեօք իւրեանց զոր արարին, զորոց զհետ գնացին հարքն նոցա։ Եւ առաքեցեց հուր ի վերայ Հրէաստանի, և կերիցէ զհիմունս երուսաղէմի» (Բ⁴⁻⁵)։ Իսկ Իսրայէլ կ'ամբաստանուի անմարդկայնութեան և ապականութեան համար « . . . ամբարշտութեանցն Իսրայէլի . . . զի վաճառեցին զարդարն արծաթոյ և զտնանկն ընդ կօշկաց . . . և հայր և որդի առ մի բողմտանեն, զի պղծեացեն զանուն Աստուծոյ իւրեանց . . . » (Բ^{6, 7}), և իրենց չար վարուելակերպը կաւելնայ մոռացկոտութեամբը այն իրողութեան՝ թէ Եհովան զիրենք հանեց «յերկրէն Եգիպտացւոց . . . ժառանգեցուցանել զերկիրն Ամօլքացւոց» (Բ¹⁰)։ Իրենց (Իսրայէլի և Հրէաստանի) շրջակայի յաջորդաբար մարգարէներ, և սակայն անոնք լռեցուցին մարգարէները պախարակելով և վրդովում պատճառելով իրենց գործին «եւ արբուցանէիք ուխտաւորացն իմոց զինի, եւ մարգարէիցն պատուիրէիք զի մի մարգարէասցին» (Բ¹²)։ Անոնք ունէին իրենց առջև նազարէթցիները իբրև օրինակ ինքնաճանաչողութեան, բայց ըրին իրենց կարելին փճացնելու հա-

մար զանոնք, որոնց օրինակելի կեանքերը յաճախ պախարակում մըն էր իրենց անձնատրութեանց (Բ⁶⁻¹²)։

Եհովայի պահանջները. — Եհովայի պահանջները շատ քիչ և պարզ են։ Խրեցեալ գբարի եւ մի զլար . . . քե ասեցաք զլարիս եւ սիրեցաք գբարիս, հաստատեցեք զիբաւունս ի գրունս ձեր (Ե¹⁴⁻¹⁵)։ Եւ յորդեցին իբրեւ զգուր իբաւունք եւ աւաղաւթիւն իբրեւ զնեղեղ անհուն (Ե²⁻⁴)։ Պահանջներ քիչ և պարզ, սակայն դժուար, որովհետեւ անոնք կ'անտեսէին անարատը, շաղախուելով մարդկային եօէն, քանի՜ չեն հայցեր իրենց ներկայ արարքներու հակառակը։

Իսրայէլի ինքնախաբէութիւնը. — Բոլոր իրենց բարոյական վատթարացումներու մէջ, անոնք տակաւին կը յայտարարեն թէ Եհովայի ընտելալ ժողովուրդն են, ու աւելին՝ կ'երեւակայեն զիրենք ըլլալու Իր միակ սիրելիները։ Եւ եղիցի ընդ մեզ Տէր Ասուած ամենակալ, իրենց սիրելի կարգախօսն էր (Ե¹⁴)։ Անոնք կը ցանկան աւուրն Տեառն։ Անըմբռնելի է անշուշտ, թէ Ան պիտի յայտարարէ ինքզինք միակ տէրը Իր ժողովուրդին և կործանիչը անոնց թըշնամիներուն։ Այս բոլոր ինքնախաբէութեանց պատասխանը արդէն, ի յայտ կուգայ գծեղ ընտելի յամենայն ազգաց երկրի, վասն այնորիկ ի ձեռն խնդրեցիք զվրեժ ամենայն չարեաց ձերոյ (Գ²)։ Բոլոր այն բաները զորս Ան ըրաւ իրենց համար, ազատելով զիրենք Եգիպտոսի լուծէն, առաջնորդելով զիրենք դէպի անապատները և կործանելով հզօրագոյնն Ամօրիդէսը իրենց առջև, պէտք էր որ գէթ, տար սահմանը անհուն ծառայութեան՝ իրենց համար։ Եւ վերջապէս, եթէ անոնք չեն ճանչնար յայտարարութիւնը՝ երախտագէտ Պաւլու, պէտք է ունենան որոշ խոհմտութիւն, ակնածելու Տիրեղբերքի Ամենակարող Ստեղծողէն (Դ¹³, Ե⁸, Թ⁶)։

* * *

Ամօլքի Ասուածաստեութիւնը. — Տիրող գաղափարը Ամօլքի Աստուածատեսութեան, Եհովայի գերիշխանութիւնն է իսկութեան և պատմութեան մէջ։ «Տէր Եհովա» (ամենասիրելի իր տիտղոսն է,

Գլ. Ա⁸, Գ^{7, 8, 11, 13}, Դ^{2, 5}, Ե³, Ձ⁸, Է^{1, 2, 4, 5, 6}, Ը^{1, 3, 9, 11}, Թ⁸) «Տէր Աստուած» (Դ¹³, Ե^{14, 15}, Ձ^{8, 14}) և աւելի հզօրագոյնը նկովա, Աստուած ամենակալ անուն է նորա (Ե²⁷), իր կողմէ Աստուծոյ տրուած ամենասիրելի տիտղոսներ են: Ինչ որ ալ եղած ըլլայ խսկութիւնը՝ Տէր Զօրութեանց տիտղոսին, կասկածելի կը թուի Սօրանանից բարգմանութեան «Տէր Ամենակալ»-ին (χρὸς παντοκράτωρ), թէ արդեօք ճշգրտօրէն կը ներկայացնէ իմաստը, ինչ որ մարգարէները գործածեցին զայն, անուանելով նկովա՝ որպէս իշխողը երկնի և երկրի զօրութեանց: Երեք հատուածներու մէջ Ամովս ի յայտ կը բերէ գերագոյն Ստեղծողին բարձր ինքնութիւնը: Երբ ան կը հրաւիրէ Խորայէլը ներկայանալու իր Աստուծոյն, կուտայ հիացումը ապաշխարութեան և ծանօթացումը Անոր ետեւեան, որու անունն է Եհովա «Տէր Զօրութեանց»: Ան է որ կը յայտնէ իր գաղափարները իր մարգարէներուն միջոցաւ:

Ան է պատմութեան Աստուածը որ կը հրամայէ ժողովուրդներու գաղթը, իրաւունք և ուժ ունի դատելու զանոնք հասարակաց իրաւունքներու և օրէնքներու խզմանը համար, որ Ինք դրած է անոնց հոգիներու մէջ:

Ան մասնաւոր ձեւով ինքզինք յայտնած է Խորայէլի: Ու մէկ խօսքով Խորայէլ եղած է ազգ մը, որուն ապագան Ինք իր ձեռքով է առաջնորդած: Ո՞չ ապաքէն իբրեւ զօրգիս Սրբովպացւոց եւ դուք ինձ, որդիք Խորայէլի (Թ⁷): Իսկ ուրիշ տեղ մը Խորայէլ միակ ժողովուրդն է, որ Ան ճանչցած, ընտրած և ընդունած զայն որպէս իրը (Բ¹¹, Գ⁷):

Իր բարոյականի նկարագիրը ցոյց կը տրուի, Խորայէլի ընթացքը դատապարտելով և պահանջելով անոնցմէ՝ բարութիւն, ճշմարտութիւն և արդարութիւն:

Ամովսի վախճանաբանութիւնը. — Ամովս իր Աստուած տեսութեան վախճանաբանութեանը շուրջ ունի շատ պարզ, նախնական, բայց յաւիտենական ճշմարտութիւններ: Խորայէլի ապագայ պատկերը, որ կուտայ իր գրքին զանազան համարներովը, մեծ նմանութիւն ունի Յովէլի: Ահա աւուրք գան, ասե՛ Տէր, եւ հասցեն կալք կրօց, եւ խալձեացի խաղող ի հաւա-

ւուն, եւ բղխեցեն լեռնի գաղգրուքին, եւ ամենայն բլուրք անառախիսք եղիցին (Ամովս Թ¹³): Եւ ծանիջիք քե՛ս եւ Տէր Աստուած որ բնակեալ եմ ի Սիօն լեռնի սրբութեան իմոյ. եւ եղիցի նրուադիմ սուրբ, եւ ալլազիք ալ ոչ եւս անցցեն ընդ նա (Յովէլ Գ¹⁸), որոնք պատկերներ են ու կը մնան զուտ ժամանակաւոր երանութեամբ:

Ձի ահաւասիկ ես հրաման ասմ, եւ ցուեցից զձեզ ընդ ամենայն ազգս, տունդ Խորայէլի, զոր օրինակ հոսի ցորեան, եւ մի անկցի մանրուած նորա յերկրի: Սրով վախճանեցին ամենայն մեղաւորք ժողովուրդեան իմոյ. ոյք ասեին. ոչ մեղացիք եւ ոչ հասցեն ի վերայ մեր չարիք (Թ⁹⁻¹⁰): Բայց Ամովս իր այս ցուցմունքներէն վերջ, չի յայտնէր ճամբան մեղքերու քաւութեան և ջնջման: Ամովս Մեսիայի կեանքին գուշակութիւնը չունի. բայց յիշատակելի է թէ՛ ինք կը կապէ ապագայի յոյսը Դաւթի Տան հետ:

Ամովսի Գրքի հաստատուն դասերը. — Ամովսի Գիրքը կը սորվեցնէ, եղական անարատութեամբ և ուժականութեամբ, ճշմարտութիւններ որոնք բնաւ երբեք պիտի չըլլան ումպէտ կամ վաղեմի: Ճշմարտութիւններ որոնք արդարութիւն կը ստեղծեն մարդոց միջև, են ընկերութեան աստուածային սկզբունքներէն գերագոյնները, որովհետեւ մենաշնորհն են կնճռոտ պատասխանատուութեանց:

Ազգեր նմանութեամբ, անհատականութեամբ, ստիպուած են ապրելու լոյսի և գիտութեան կշիռով որ իրենց շնորհուած է Անկէ: Այս՝ առաւելագոյնս օժտուած և պատրաստուած ընկերութիւն մըն է, բայց այսպիսի անհատներէ պէտք է պատճառուն արհամարհանք Տիրոջ պահանջներուն — որոնք նախնական բայց յաւիտենական ճշմարտութիւններ են:

(ՎԵՐՋ)

ԳԱՐԵԳԻՆ ԱՐԵՂԱՅ

